

TAGASISIDE HARIDUS- JA TEADUSMINISTEERIUMILE
Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse
(TAIKS) eelnõu kohta.

03.07.2024

Pr Kristina Kallas
Haridus- ja Teadusministeerium
Munga 18
50088 Tartu
e-post: hm@hm.ee

Akadeemiliste ametiühingute seisukoht teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse eelnõu kohta.

Lugupeetud minister Kristina Kallas

Akadeemilised ametiühingud tunnustavad Haridus- ja teadusministeeriumi suurt tööd teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse (TAIKS) eelnõu väljatöötamisel. Saadame tagasiside TAIKS-i eelnõule.

Akadeemiliste ametiühingute varasemas tagasisides TAIKS-i eelnõule viitasime, et teadus- ja õpetamistegevuse vabadust ülikoolides piirab oluliselt see, et teaduse tegemine ja tihti ka õpetamine käib suures mahus läbi grantide ja projektide. Akadeemiliste ametiühingute ettepanek oli, et määratakse kindel osakaal tegevustoetustest ülikoolide töötajate palkadeks. Kahjuks seda ettepanekut ei võetud vastu ega loodud akadeemilistele töötajatele mingit kindlustunnet, et projekтираhastuse lõppedes neil on olemas palk, vaatamata sellele, et nad on atesteeritud ja paljudel juhtudel teinud aastakümneid nii õppe- kui teadustööd ülikoolis. Lähtudes ülikoolide astmepalkadest tuleb selleks hakata ülikoolide teadustöö ja õpetamisvõime säilitamise eesmärgil akadeemiliste töötajate arvu järgi arvutama nende miinimumpalkadeks tarvis minevat raha. Tarvis on läbipaistvat süsteemi, kuidas ülikoolid saavad oma teadlaste arvu säilitada ja suurendada.

Loogiline on korraldus, kus teatud (näiteks hetkel eksisteeriv) teadlaste arv on stabiilse püsipalgaga ning kui mõni töörühm, osakond või instituut tahab inimesi juurde saada, siis tehakse seda grantide ehk konkurentsipõhise rahastuse arvelt. Sel juhul on vaja vaid reegleid, kas ja kuidas sellistest ajutistest töökohtadest on võimalik tekitada püsitöökohad.

Praeguse riikliku teaduse rahastamise süsteemi korral ei ole kahjuks ülikoolidel võimalik korrektselt täita Töölepingu seaduse järgmisi punkte

§ 28. Tööandja kohustused

- (1) Tööandja täidab oma kohustusi töötaja suhtes lojaalselt.
- (2) Tööandja on eelkõige kohustatud:
 - 1) kindlustama töötaja kokkulepitud tööga ning andma selgeid ja õigeaegseid korraldusi;
 - 2) maksma töö eest töötasu kokkulepitud tingimustel ja ajal.

Samamoodi kui töötajad teistes tööalades vajavad ka akadeemilised töötajad seadusega ettenähtud töökoha- ja palgakindlust ning praegune olukord, kus akadeemias peab töötaja paratamatult pidevalt tegelema endale ise palgaraha muretsemisega, ei ole jätkusuutlik ega seaduse mõttega kooskõlas. Hea, kui jõuame ka Eestis selleni, nagu on paljudes riikides mujal maailmas, et vähemalt kaasprofessorid ja professorid saavad oma palga 100% ulatuses ülikoolidelt ning taotlevad grante selleks, et oma noorematele kolleegidele palka maksta.

Baasfinantseerimise rahastuse suurendamine on olnud hea lahendus, kuid andes asutustele endile võimaluse otsustada, mil viisil oma strateegilisi eesmärke saavutada, ei ole olnud töötajad prioriteet number 1.

Soovime, et Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) lähtub oma otsuste tegemises eesmärgist arendada Eesti teadlaskonda stabiilselt. Vajalik on, et ametiühing on kaasatud oma asutuse halduslepingu sõlmimisse HTMga.

Akadeemilise vabaduse tagamine peaks olema teadus- ja kõrghariduspoliitika üks keskseid eesmärke. Akadeemiline vabadus sõltub töökohakindlusest. Teisisõnu jäävad töökohakindluse puududes perspektiivikad uurimisteed tahaplaanile. Akadeemiline vabadus tagab teadlaste enesemääramise võimaluse uurimistöös, kujutades endast arusaama, et uurimistegevus peab lähtuma teadlaste missioonitundest, väärtustest ja huvidest ning sisemisest motivatsioonist. Akadeemiline vabadus on loovuse nurgakivi teaduslikus uurimistöös. Akadeemilise vabaduse tähtsust teaduses kinnitab tõsiasi, et suur osa tänapäeva arenenud tehnoloogiast pärineb akadeemilise vabaduse kontekstis läbiviidud teadusuuringutest 20. sajandil.

Teadusasutuse rahastamine peab tagama olukorra, mis aitab teadlastel saavutada suurema kindlustunde töökoha stabiilsuse suhtes, samuti võimaldab see asutusel üles ehitada teadlase karjäärimudeli ja rahastada teadlaste püsitöökohti.

Soovitame TAIKSi töörühmades arutusel olnud esimest alternatiivi personalikulude osakaalu määramiseks baasfinantseerimisest täiendada nii, et asutused otsustavad ise, **tulenevalt asutuse kollektiivlepingust**, kui suure osa nad tegevustoetusest teadlaste töötasudeks määravad.

Ka on selle eelnõu probleemiks, et ühegi toetuse määramisel ei arvestata hindade ja palkade kasvuga. Seega tuleks ka rahastusse tuua sisse vähemalt inflatsiooni kriteerium. Väga raske on milleski läbi rääkida, kui rahastus jääb aastate lõikes samaks või väheneb, aga elu muutub

järjest kallimaks. Tarvis on kindlustada teaduse rahastuse jätkuv suurendamine kooskõlas Teadusleppega.

2019. aasta otsus jagada suur osa teadusrahast ministriumite vahel on osutunud problemaatiliseks. Esiteks seetõttu, et tippteaduse vajadustest lähtuvalt on ministriumitel väga keeruline selle raha jaotada. Näiteks on 19 miljonit eurot kasutamata teadusraha¹, mis läheb üldiste eelarveaukude lappimiseks, olles seega jäädavalt kadunud teaduse jaoks.

Teiseks on ministriumite poolt tellitav töö lühiajaline ja projektipõhine. Selliste intensiivsete projektide läbiviimine pole paljudel juhtudel võimalik, sest ülikoolides pole inimeste reservi, kes saaks kõrvale jätta muud tegevused ning keskenduda vaid nendele lühiajalistele projektidele.

Vaja on toetada pikaajalisi projekte ja alusteaduste suundi, mis on võimalik baasrahastuse tõstmise kaudu, sh ministriumitele jagatud (teadus)raha arvelt. Stabiilsust ei saa tagada grantidega, sest praeguse rahastuse juures on nende saamine pigem loterii. Vajalik on muuta rahastamise põhimõtteid riigi tasandil, sest kõrgharidus ja teadus vajavad uut kasvuperioodi pärast aastatepikkust kahanemist.

Soovitame ka ministriumite rahakasutuse süsteemi parandada hangete kutsungite e. „*nn. call*”ide“ osas: küsida tuleks, millist teavet riik vajab milliste probleemide lahendamiseks ja milliseid metodoloogilisi võimalusi ja piiranguid tuleb arvestada, et saada parim võimalik tulemus. Samuti tuleks paremini läbi mõelda andmete kasutamine ning vajadusel järgmises etapis nende täiendamine.

Täname Haridus- ja Teadusministeeriumi ja ministrit soovi eest korraldada Eesti teadustegevust, arendust ja innovatsiooni ning haridust parimal võimalikul moel.

Lugupidamisega

Eesti Keele Instituudi Ametiühing
Tallinna Tehnikaülikooli Akadeemiline Ametiliit
Tallinna Ülikooli Ametiühing
Tartu Ülikooli Ametiühing

¹ <https://www.err.ee/1609347429/karpe-eelarve-votab-teadusrahast-19-miljonit>